

ločenských inštitúcií — ako základných konštitutívnych faktorov „formačného“ poznávacieho procesu. Konfrontuje sa tu spoločensko-ekonomická determinovanosť spoločenských poznávacích procesov v podmienkach kapitalizmu a socializmu, čím sa výrazne ilustruje na konkrétnom historickom materiáli jedna z nosných téz knihy — téza o dvojitej determinovanosti poznávacích procesov. Nemenšiu pozornosť venujú autori svetonázorovo-ideologickému charakteru daného problému, ako aj problému poznateľnosti sveta, historickej relatívnosti poznania a napokon problému „hraníc poznateľnosti“.

V priestoroch krátkej recenzie sa nedajú pochopiteľne vyčleniť všetky problémové okruhy, ktoré východnemeckí filozofi v svojej knihe nastolili, chceli sme však aspoň upozorniť na jednu z možných koncepcií výkladu marxisticko-leninskej teórie poznania. Trojici autorov sa podarilo niektoré otázky zodpovedať, podarilo sa im pozitívne rozpracovať čiastkové aspekty problémov a aj keď by sa dalo s celkovou koncepciou knihy v určitých ohľadoch polemizovať, možno ju privítať ako podnet do tvorivej diskusie a ďalšieho systematického rozvíjania marxisticko-leninskej teórie poznania.

Etela Farkašová

JEDNOTA FILOZOFIE A ŠPECIÁLNYCH VIED

K. HÁJEK, Jednota filozofie a špeciálnych vied. VEDA, vydavateľstvo SAV, Bratislava 1980, 189 strán.

Vo februári t. r. bola na náš odborný knižný trh uvedená publikácia K. Hájeka *Jednota filozofie a špeciálnych vied*. Aktuálnosťou témy, ako aj spôsobom, ktorým oboznamuje čitateľa s doteraz otvorenými otázkami integrácie vied, sa radí k funkčným a teoreticky dobre fudovaným prácam. Autor v práci nastoluje otvorené otázky „pohyblivej jednoty“ vied v epoche vedecko-technickej revolúcie, kedy väzby vedy so spoločenskou praxou prechádzajú vývinovými premenami a naznačuje i spôsoby ich riešenia.

V tejto súvislosti práca zaujme čitateľa pohľadmi na tradičné (prekonávanie) a tvoriace sa nové vzťahy medzi filozofiou a experimentálnymi vedami v etape, v ktorej sa usilujú o zvýšenie kvality svojich teoreticko-poznávacích a prakticko-aplikačných funkcií. Za dôležité a sympatické v práci je treba považovať tie marxisticky fundované úvahy autora, ktorými stavia požiadavku nahradiť doterajšie, zväčša málo efektívne „voľné pracov-

né väzby filozofie a špeciálnych vied užšími „vnútorne kooperatívnymi formami“ vzájomne prospešnej spolupráce, urýchľujúcej tvorbu nových vedeckých poznatkov a ich odovzdávanie spoločenskej praxi.

Úvodná časť monografie *Úloha svetonázoru pri kultivácii tvorivej aktivity človeka* sa venuje hlavne problematike skúsenostnej výbavy vedomia človeka pre cieľové formy správania na pôde vedeckovýskumnej činnosti. Autor práce tu vychádza z rozlišovania empirických a teoretických skúseností, empirického a teoretického vedomia človeka. Úvahy úvodnej časti sa uzatvárajú zdôraznením významu marxisticko-leninskej svetonázorovej orientácie vedeckého pracovníka tak pri výbere cieľov aktivít, ako aj pri realizácii svojej „odborno-profesionálnej skúsenosti“ v súčasných podmienkach triedno-ideologického boja protikladných spoločenských systémov.

I. kapitola monografie predstavuje analýzu vzťahov *Vzájomnej podmienene-*

nosti filozofie a technických vied a člení sa tak ako i ďalšie dve kapitoly na 3 časti. V prvej časti sa autor zaoberá ideovo-politickými funkciami filozofie a experimentálnych vied a vo všeobecnej rovine ukazuje ich sociálno-ekonomickú podmienenosť, ich triedno-politické úlohy, keď teoreticky saturujú prax spoločenskej výroby. V tejto časti si K. Hájek kladie za cieľ konkrétne argumentovať, ako sa filozofia a technické vedy na jednej strane odlišujú predmetom, teóriou i metódami, ale súčasne sa svojimi finálnymi funkciami vždy svojím spôsobom integrujú ako funkcie daného sociálno-ekonomického a technicko-výrobného systému. V nadväznosti na to autor správne ukazuje, že ani špeciálnu vedu nemožno v žiadnom spoločenskom systéme považovať za „čistú“, „nadtriednu“, „apolitickú“, „ne-strannú“ atď., ale vždy konkrétne, triedno-politicky determinovanú a angažovanú.

V druhej časti I. kapitoly sa rozoberá *Miesto a úlohy ideológie vo vedomí subjektu vedecko-technickej tvorby*. V nej sa domýšľa riešenie problematiky informačnej vybavenosti človeka, ktorý v konkrétnej triedno-politickej determinovanosti tvorí a aplikuje vedu a techniku. Vysvetľuje sa tu, prečo a ako musí byť odbornovo-profesionálna skúsenosť vedeckovýskumného pracovníka vo vedecko-technickej tvorbe posilňovaná ideologickou rozhľadnosťou a prečo musí byť realizácia revolučných úloh vedy a techniky adekvátne ideologicky orientovaná.

Tretiu časť prvej kapitoly nazvanú *Filozofické aspekty vedeckovýskumnej činnosti v technických vedách* je možné považovať za presvedčivo argumentujúcu a konkrétne rozpracovanú. Táto časť sa opäť delí na tri logické celky. V prvom z nich sa analyzuje obsah pojmov „empirických a teoretických informácií“ a robí sa i rozbor úloh empirického a teoretického poznania

v technických vedách. Autor tu kriticky polemizuje s tradovanými formami empirizmu v technických vedách a zdôrazňuje metodologickú hodnotu indukčných a deduktívnych postupov pri získavaní a spracúvaní a teoretikom zovšeobecňovaní empirických informácií. Druhý celok predstavuje metodologickú analýzu teoretických skúseností technických vied v ich rozdielnych rovinách všeobecnosti. Ako interesantné sa javia úvahy o „pravidlách korešpondencie“ medzi filozofiou a teoretickou skúsenosťou technických vied napriek tomu, že niektoré podotázky problému necháva autor neuzavreté. Za podnetné je treba považovať i návrhy autora na riešenie problému komunikácie vo vzťahoch jazyka filozofie a jazyka experimentálnych vied. Tretí celok (s. 73—85) je zaujímavý najmä svojím príspevkom k interpretácii obsahu aktuálnych pojmov „základný a aplikovaný výskum“, — „technický vývoj“. Presvedčivo sa tu zdôvodňujú konkrétne formy participácie filozofie pri formulovaní a riešení komplexných problémov, s ktorými sa technické vedy v súčasnosti stretávajú vo všetkých fázach a zložkách vedeckovýskumnej činnosti.

II. kapitolu monografie *Metavedecké funkcie filozofie* je treba považovať za jej „nosnú“ časť. Riešenie problematiky integrácie filozofie a špeciálnych vied tu dostáva podobu zdôvodňovania dynamickej jednoty filozofie a technických vied, v ktorom sa osobitné miesto a funkcia priraďuje interdisciplinárnym metódam tých vedných odborov, ktoré sa vo vzťahoch filozofie a špeciálnych vied štrukturujú ako špecializované útvary metavedy. Čo sa pod takýmito metavedeckými útvarmi rozumie, rozvádza autor v troch podkapitolách.

V prvej z nich, nazvanej *Filozofia v úlohe vedy o technických vedách*, sa interpretujú vzťahy predmetu, metódy a teórie vedy. Svoje úvahy K. Hájek

uvádza diferenciáciou metód vedeckého poznania na *všeobecné a špeciálne* a pozornosť venuje i otázkam vzťahov predmetu, metódy a teórie vedy. Ďalej ukazuje i doteraz nedostatočné používanie kooperatívnych foriem vedeckovýskumnej spolupráce filozofie a technických vied, ktoré by mohli posilniť ich heuristické invencie. Do centra pozornosti autora sa dostávajú aj funkcie systému metavied špecializovaných vo vzťahoch k technickým vedám. Nevyužitie metodologické rezervy pri urýchľovaní rozvoja teoreticko-poznávacích i prakticko-aplikačných procedúr vo vedách „o technike“ vidí autor v systéme metavied, ktoré sú kompetentné v intermediárnych vzťahoch vied nahradiť doterajšie pomerne voľné „vonkajšie“ pracovné väzby filozofie a technicko-vedných odborov pevnejšími, „vnútornejšími“ väzbami.

V druhej podkapitole *Aktuálne problémy jednoty filozofie a technických vied* sa rozoberá problematika vývinovej integrácie filozofie a odborov technických vied, pričom dôraz sa kladie (v súčasnej epoche rozvoja „veľkej“ vedy) na nevyhnutné uvádzanie interdisciplinárnych metód do praxe najmä v prospech rozvoja technických vied, v ktorých sa dnes výrazne zvyšujú nároky na kvalitu poznávacích a aplikačných funkcií.

V tejto súvislosti autor ďalej uvažuje *metavedecké funkcie filozofie v širšom chápaní ako logické, metodologické i ontologické štúdium experimentálnych vied* v ich vzťahu k jednotlivým špecifikovaným objektom poznania a zároveň upozorňuje na rastúci význam spätnoväzbových procesov filozofie a technických vied.

V poslednej časti druhej kapitoly *Integrácia filozofie a špeciálnych vied v marxisticko-leninskej metavede* je načrtnutý *koncept filozofie vedy v užšom zmysle*, vymedzuje sa jej miesto v komplexe odborov metavedy i pred-

met skúmania. Filozofia vedy sa tu chápe ako *filozofická disciplína s jej špecificky sociálno-politickými, ontologickými poznávacími záujmami*. Túto filozofickú disciplínu K. Hájek považuje za jeden z odborov komplexu odborov metavedy, ktorý vo „vnútornej“ kooperácii s ďalšími odborními filozofie i s príslušnými odborními experimentálnych vied (sociológie, psychológie, ekonómie vedy a i.) participuje na úlohách výstavby teórie vedy, tzn. pri vytváraní teoretického obrazu o zákonoch vývoja vedy ako zložky spoločenského systému.

V komparatívnych úvahách autor práce ukazuje i na niektoré pozitívne, vývojaschopné prvky starších „tradičných“ koncepcií filozofie vedy, ale aj na marxizmu cudzie funkcie súčasnej pozitivisticky chápanej filozofie vedy. V centre pozornosti autora v tejto časti práce však zostáva snaha načrtnúť optimum použiteľnosti filozofie vedy prostredníctvom interdisciplinárnej „vnútornej kooperácie“ s odborními experimentálnych vied na platforme jednotnej komplexnej metavedy. V nadväznosti na toto sa venuje autor osobitne otázkam vzájomne eufunkčnej interdisciplinárnej spolupráce filozofie a špeciálnych vied. Autor tu vytvára priestor pre diskusiu o konkrétnom smerovaní premien metód a teórií vedných odborov, ktoré sa integrujú v procesoch „vnútornej kooperácie“ na pôde komplexnej metavedy.

V poslednej — tretej kapitole práce *Organizácia a riadenie vedy* — sa čitateľ oboznamuje s vybranými aktuálnymi otázkami teórie a praxe organizácie štruktúry vedy. V strede pozornosti tu ďalej zostávajú ideologické otázky riadenia vedy.

V prvej časti tejto kapitoly *Organizácia štruktúry systému vedy* sa objasňuje ako a prečo si systémové prístupy vyžadujú venovať pozornosť organizačnému usporiadaniu komponentov štruktúry vedy. V súvislosti s tým

autor vyjadruje kritické postoje k štrukturalistickým tendenciám absolutizácie kategórie štruktúry, pričom vecne zdôvodňuje prednosti metodologických direktív dialektickomaterialistického chápania funkcie organizácie štruktúry vedy. V tejto súvislosti sa kladie dôraz na úlohy subjektu pri organizačnom zabezpečovaní celého systému riadenia rozvoja vedy s jej sociálno-politicky orientovaným cieľovým správaním v danej štruktúre spoločnosti, ako i na príslušnú mieru informačnej vybavenosti subjektu organizácie vedy, ktorá je predpokladom pre efektívne rozhodovanie a výkon regulatívnych funkcií.

V druhej časti tejto kapitoly *Ideologické otázky riadenia vedy* sa aktuálne problémy riadenia vedy riešia ako otázky patriace do oblasti vednej politiky. Autor vysvetľuje, ako v praxi vednej politiky subjekt organizácie a riadenia vedy stretáva a musí i riešiť často zložité ideologické otázky prepájania plánov rozvoja vedy s plánmi rozvoja národného hospodárstva. Tieto ideologické otázky môže subjekt v žiadajúcej miere úspešne riešiť len z aspektu širšej teoretickej rozhladenosti, akú poskytujú práve marxistická filozofia.

V tretej a poslednej časti tretej kapitoly i celej práce *Informácie subjektu organizácie metavedeckého významu* považuje autor za potrebné z iného aspektu ukázať význam filozofických informácií najmä tam, kde je subjekt riadenia kompetentný rozhodovať o otázkach metavedeckého výskumu, kde treba teoreticky zdôvodňovať i prakticko-organizačne zabezpečovať tvorbu teórie vedy, tam, kde nesie zodpovednosť za tvorbu teoretického obrazu o zákonitostiach vývoja vedy pre prax riadenia prognózovania a plánovania rozvoja vedy.

Záverom považujeme za potrebné uviesť, že monografia K. Háječka predkladá pred čitateľa a odvážne kon-

cepčne rieši rad podnetných aktuálnych teoreticko-metodologických otázok jednoty filozofie a špeciálnych vied. Vysokú hodnotu má i autorova presvedčivá argumentácia o naliehavosti potrieb a neodkladnosti úloh teoreticky orientovať a organizačne zabezpečovať dynamickú integráciu vedy a spoločenskej praxe.

Musíme súhlasíť s autorom, keď opätovne zdôrazňuje myšlienku, že vedy dnes stoja pred naliehavými úlohami výraznejšie urýchľovať procesy prepájania výtvarných vied s prednosťami socializmu. Stoja pred úlohou realizovať a ďalej rozvíjať také metódy integrácie vied, ktoré nahradia tradičné, viac menej živelne sa vyvíjajúce, no zväčša málo účinné *intradisciplinárne* formy výskumu efektívnejšími *interdisciplinárnymi*.

Správne je tvrdenie autora, ktorým dokumentuje, že na pôde vedy nezriedka vznikajú naozaj zložité sociálno-politické problémové situácie a že rozhodovanie v takýchto problémových situáciách patrí do kompetencie vednej politiky, kde istota rozhodovania sa dosahuje práve za účasti marxisticko-leninskej filozofie. Samotné informácie špeciálnych vied v týchto procesoch pri absencii širších teoreticko-politických pohľadov na problém cez prizmu kategórií, zákonov a princípov marxisticko-leninskej filozofie sa javia nedostatočné.

K. Háječek vo svojej práci zápalisto argumentuje v tom zmysle, že integrácia a syntetická generalizácia poznatkov o charaktere objektívnych sociálnych východísk, o subjektívnych faktoroch tvorby a aplikácie vedy a najmä o politických cieľoch vedy prekračujú diapazon použiteľnosti metód samých špeciálnych vied. V súčasnej epoche rozvoja „veľkej vedy“ v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti patrí táto úloha do kompetencie špecializovanej filozofie vedy, ktorá je schopná účinne vnú-

torne kooperovať v interdisciplinárnych vzťahoch systému vedy.

Za relevantnú v obsahu recenzovanej práce K. Hájeka považujeme predovšetkým autorom nastolenú požiadavku hľadať a zavádzať do spoločenskej praxe stále účinnejšie formy integrácie filozofie a špeciálnych vied, to znamená upúšťať od zastaralých, tradičných, málo efektívnych, voľných, funkčných väzieb filozofie a špeciálnych vied a zavádzať sem pevnejšie „vnútorne kooperatívne“ pracovné väzby.

Je to vecne zdôvodnená a opodstatnená požiadavka našej súčasnosti umožniť potenciálne možnosti rozvoja tak pre filozofiu, ako aj pre špeciálne vedy, a tým vytvoriť priestor pre maximálne rozvíjanie ich teoreticko-poznávacích i prakticko-aplikačných funkcií, ktoré v spojení s úlohami na ne kladenými umožnia efektívnejšie sa zúčastňovať na výstavbe rozvinutého socializmu.

Karol Kollár

MONOGRAFIA O DIALEKTICKOM MATERIALIZME

ALEKSEJEV, P. V.: Predmet, štruktúra i funkcie dialektického materializmu. Izdatel'stvo moskovskogo universiteta 1978, 336 s.

Kniha *Predmet, štruktúra a funkcie dialektického materializmu* sa zaoberá síce tradičným, no neustále aktuálnym problémom vymedzenia predmetu a metód skúmania dialektického materializmu. Poskytuje stručný, zároveň však pomerne ucelený prehľad o základnom zameraní marxistického skúmania špecifickosti filozofie v procese jej sebaurčenia, o úrovniach a aspektoch predmetu filozofie, o postavení, predmete, štruktúre a funkciách dialektického materializmu v systéme vedecko-filozofického vedenia. Napriek určitej stručnosti, lakonickejši vo vyjadrovaní myšlienok celou štruktúrou práce preniká kriticko-konstruktívne, dialektické myslenie autora. Monografia P. V. Aleksejeva nemá ani ilustratívny, ani čisto deskriptívny charakter. Nepostuluje večné pravdy, ale dáva isté direktívy, ktoré môžu pôsobiť pri vytváraní predpokladov skutočne tvorivej práce v oblasti filozofie, pri zdokonaľovaní majstrovstva v ovládaní kľúča k riešeniu jej fundamentálnych problémov.

Obsah práce tvoria tri kapitoly, ktoré sú vzájomne veľmi úzko späté.

Vzhľadom na zložitost skúmaných problémov sa autor pokúša objasniť ich rôzne, ale vzájomne súvisiace aspekty v rôznych častiach práce, čím poskytuje čitateľovi komplexnejší pohľad na spracovaný problematiku.

V úvode knihy P. V. Aleksejev podáva stručnú informáciu o hlavných, najrozšírenejších argumentoch ideových protivníkov marxizmu, ktorí sa z rôznych aspektov pokúšajú dokázať, že dialektický materializmus prežíva obdobie krízy. Neudržateľnosť ich argumentácie podrobuje kritickej analýze pri pozitívnom rozpracovaní problémov tak v kapitole venovanej explikácii otázok o predmete filozofie a predmete dialektického materializmu, ako i v ďalších dvoch kapitolách o štruktúre dialektického materializmu a funkciách dialektického materializmu. Pri zdôvodňovaní svojho stanoviska bohato, ale veľmi funkčne používa širokú paletu sovietskej filozofickej tvorby. Idea dynamickej celostnosti, ktorej historickú i logickú pevnézu skúma v prvej časti knihy, je explicitne i implicitne obsiahnutá v celej práci. Autor vyčleňuje tri historické